

VALKAY ZOLTÁN Z Y N T H A N O V A

A BOLYGÓVÁROS 2003

© Thurzó Lajos Közművelődési Központ, 2003
© Kulturno-obrazovni centar „Thurzó Lajos”, 2003

ZYNTHANOVA

Zynthanova, a bolygóváros

A lokáció leírása

Zenta város 2005-ig érvényes hosszú távú városfejlesztési tervében irányozták elő a városnak a Tisza túlsó partjára való terjedését és ottani továbbfejlődését.

Zynthanova, grad-satelit

Opis lokacije

Do 2005. važeći urbanistički plan razvoja grada Sente predviđa ekspanziju površine grada na suprotnu obalu reke Tise, te dalji sledstveni razvoj iste na tom

Zynthanova főtere a „Városkapuval

sét. A mondott terepen első lépésben egy lakótelep kiépítését képzelték el 14 hektárnyi területen. Éppen ez a határozat képezi Zynthanova utópiájának alapját, melyet mint kényelmes kertvárost terveztünk meg.

A megálmodott lakótelep lokációja Zentával szemben, a Tisza folyó bal partján, a zentai híd magasságában, a bánáti töltés és a volt régi híd rámpája alatt meghatározható területen fekszik, melyet Csóka község építési területté nyilvánított. Az új telepét a

Glavni trg Zynthanove sa „Gradskom kapijom”

lokalitetu. Na pomenutom terenu bila je, kao prvobitan korak, zamišljena izgradnja jednog stambenog naselja na površini od 14 hektara. Upravo ova odluka predstavlja osnovu utopijskog projekta „Zynthanova”, koji smo koncipirali kao udoban vrti grad.

Lokalitet predviđene naseobine nalazi se na levoj obali reke Tise, sučelice Senti, u visini senčanskog mosta, na površini koja je omeđena antiinundativnim nasipom na banatskoj strani i prilaznom rampom starog

csókaiakkal folyó megbeszélések szerint Zenta város vérkeringésével a meglévő híd mellett egy új motorosgyalogos híd kapcsolná össze, biztosítva ezzel a régi és az új Zenta közötti körforgást (a híd helyét lásd a városrendezési tervben). A szóban forgó terület nagysága cca 600x800 méter, melyből a tervezett bolygóvárosra mintegy 300x800 méteres területet, azaz 24 hektárt használnánk fel.

A helyszín napsütöttsége igen kedvező: az inszoláció keleti, déli irányú. Klímája a Vajdaságban

mosta, a koji se pak trenutno vodi kao urbanistička zona opštine Čoka. Shodno razgovorima koji su obavljani sa Čokanima, novu naseobinu bi sa Sentom, pored već postojećeg mosta, povezivao i jedan novi kolsko-pešački most, koji bi pak skupno obezbedili uključenje nove naseobine u urbani krvotok Sente, te osigurati kružni tok komunikacije između nove i stare Sente (lokalitet novog mosta može se videti u urbanističkom planu). Dimenzija pomenute površi iznosila bi cca 600 X 800 m, od kojih bi se pak za neposrednu

A „Víztér” és a zárt fürdő látványa

Izgled „Akva-trga” i zatvorenog kupališta

megszokott mérsékelt övi, az uralkodó széljárás északnyugati, kevés viharos lökéssel. A talajvíz igen magas: 1,20 méterre van a földfelszíntől mérve – ezért a terepmegmunkálásnál földfeltöltést alkalmazunk. A talaj összetétele lösz alapú, felső rétegében humusszal. Minimális lejtésű északról dél felé. A terep átlagos tengerszint feletti magassága 76 és 77 méter között mozog. A bánáti töltés koronája 83,5 méter magas.

A tereprendezés a leendő városközpont platójának (180 méteres átmérőjű kör) kialakításával kezdődne. Azon az övrészen, ahol a plató a Tisza árterével érintkezik, rézsűs támfalat irányoztunk elő.

površ planirane satelitske naseobine koristio prostor dimenzija 300 X 800 m, tj. 24 hektara.

Insolacija lokaliteta veoma je povoljna i pruža se pravcem istok-jug. Klima je, kao i u celoj Vojvodini, umereno kontinentalna, a preovlađujući pravac duvanja vetrova je severozapadni, sa srazmerno malo olujnih naleta. Nivo podzemnih voda je dosta visok, nalazi se već na dubini od 1,20 m od površine tla, te je stoga prilikom urbanističke pripreme terena predviđeno nasipanje zemljišta. Po svom bonitetu tlo je lesne osnove, sa humusom u gornjem sloju. Minimalna sinklinala terena proteže se pravcem sever – jug.

Ugyanitt lett tervezve – egy „Víztér” kereteiben – a nyitott városi fürdőhely is. Persze ezen a területen is megemeljük a terepet a Tisza árvízveszélyes szintjéig (+79 kótára). A meglévő szántóföldön, egy 400x400 méteres területen az itt található csatornákat annyira megnagyobbítjuk, hogy azok nádasoknak is megfelelőek legyenek (ugyanis a víz biológiai tisztítását szolgálnák), míg a kiemelt földből az egyébként sík domborzatot megmozgatandó kisebb dombokat képezzük ki.

Prosečna nadmorska visina terena kreće se u intervalu od 76 do 77 m. Kruna banatskog nasipa nalazi se na nadmorskoj visini od 83,5 m.

Uređenje terena počelo bi obrazovanjem platoa budućeg centra grada (krug prečnika 180 m). Na perimetarskom delu naseobine, onde gde se plato nalazi u kontaktu sa plavnim područjem reke Tise, predvideli smo izgradnju kosog potpornog zida. Tu je takođe predviđena i izgradnja – u sklopu jednog „Akva-trga” – otvorenog gradskog kupališta. Naravno, i u ovom

A citadella látvány dél felől

Egy 2500 négyzetméter felületű mesterséges tó létesítését is előirányoztuk, szivattyúja a nádasokban lévő víz szabályozását és tisztítását segítené elő.

A morfo-funkcionális elemensek leírása

A természetbe ágyazott bolygóváros közlekedési séma által összegzett ambientusa morfo-funkcionális szempontból a következőkből áll:

1. **Városközpont** (citadella alakjában elképzelt megastuktúra mint a telep dominánsa. Vizuális kon-

Veduta citadele sa juga

delu naseobine predviđeno je podizanje nivoa tla do visine uporne kote za odbranu od poplava (+ 79 m). Na postojećoj oranici površine 400 X 400 m bi tamo postojeći kanali bili prošireni u tolikoj meri da bi mogli poslužiti za formiranje tršćaka (koji bi služili za biološko prečišćavanje otpadnih voda), dok bi od iskopane zemlje bile obrazovane omanje mogile, koje bi pak izvršile priritmizaciju pretežno ravničarskog reljefa lokacije.

Predviđeno je i podizanje veštačkog jezera površine 2500 m², čija bi crpna stanica ujedno vršila regulisanje nivoa vode u tršćacima i time ujedno potpomogla biološko prečišćavanje vode.

taktusa Ó-Zentával a központ szerves részét képező „Vízteren” át megoldott.)

II. **Lakóövezet**, melyet feloszthatunk:

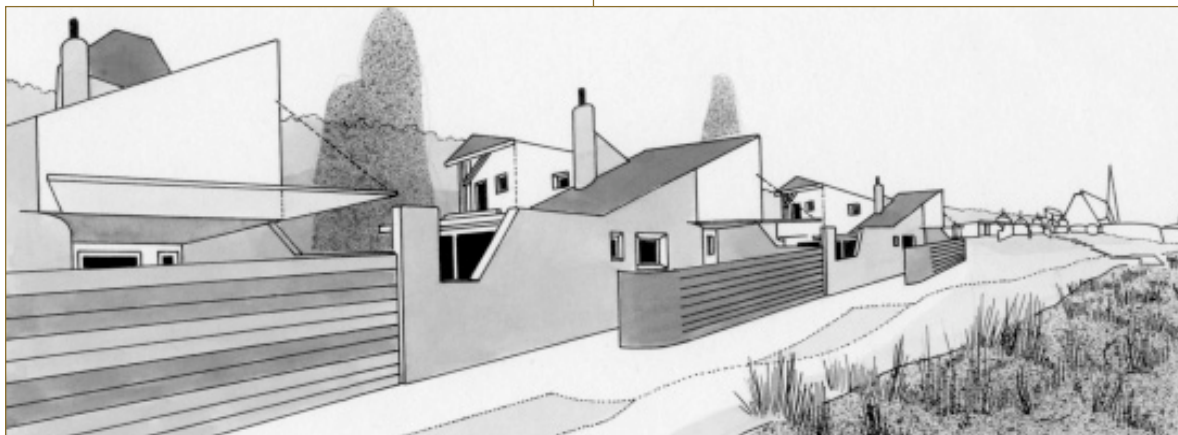
- a) a térbelakás kontinuuális módját képező utcás, átriumos kiépítésű sugaras részre,
- b) szabadon kiépített bokros, diszkontinuuális részre és végül
- c.) a telep északi részén elképzelt ún. „siló-házak” képezte többlakásos beépítési részre.

III. **Közlekedési csomópont** (a vasúti- és

Opis morfo-funkcionalnih elemenata

Posredstvom saobraćajne šeme sumirani ambijent u prirodni dislociranog grada, u morfo-funkcionalnom pogledu sastoji se iz sledećih stavki:

I – **Centar grada** (U obliku citadele koncipirana megastruktura, kao dominantni deo naseobine. Vizuelni kontakt sa pra-Sentom rešen je posredstvom „Akva-trga”, koji pak čini organski deo centra).

Sorházak

Zgrade u nizu

autóbuszállomás), melyen át a bolygóváros bekapcsolódna a települések közötti közlekedési hálózatba.

Meg kell említeni, hogy ipart és ipari övezetet Zenta és Csóka közelsége miatt nem irányoztunk elő.

I. Városközpont

A település központját a főtér köré szervezzük, melynek gyűrtjén helyezkednek el a kereskedelem, a művelődés és a városvezetés funkciói. A megastruktúraként kezelt középcentrum mind rendeltetésében,

II – **Stambena zona**, koju pak možemo deliti na:

- a) Radijalni deo, oformljen kontinualnim ulično-stambenim koglomeratom disperziranim u atrijumskoj izvedbi.

- b) Slobodno izgrađeni, individualno anglomerirani diskontinualni deo naseobine, te konačno

- c) Severni deo naseobine, koji sadrži posredstvom tzv. „silo-kuća” obrazovani etažni multistambeni deo.

III – Komunikaciono čvorište (železnička i autobuska stanica), čijim bi se posredstvom grad-satelit priključio na međumesnu saobraćajnu mrežu.

mind ambientális szempontból is hangsúlyos, így elmondható, hogy itt érezni, amire azt mondhatjuk: „városi”.

A citadellát a település fölé magasodó platóra helyeztük (85-ös kóta), és kibővítettük egy rekreációs funkció-csoporttal, mely a „Víz-téren” keresztül a Tisza folyó látványát integrálja a bolygóváros központjába. A központ kereteiben helyet kapott egy 15 ágyas korniszálló is, valamint egy energetikai egység.

Treba napomenuti da usled blizine Sente i Čoke nismo predvideli podizanje industrije, niti pak izgradnju industrijske zone.

I – Centar grada

Centar grada organizovali smo oko Glavnog trga, na čijem su prstenastom perimetru dislocirane trgovinske, kulturne i upravne funkcije grada. Megastrukturalno determinisani centar je izbalansiran kako

Lakóbokrok és belső udvaraik látványa

A városközpont vertikális jelképei a templom, a városi magisztrátus és a főtér közepére helyezett „Városkapu”. Szimbolikus tartalmakat közvetít a „Földre ereszkedett Nap” szobra és a városi szökőkút. A közlekedés működésébe beépítettük a megállás és körözés dimenzióját, mely éppen a központnál fejeződik ki erőteljesebben: a motoros közlekedést kizártuk, és csak a szolgáltatást nyújtó közlekedés megengedett.

A központból sugarasan elrendezett utcák, útvonalak indulnak ki. Ezeket félköríves utak metszik át terepet adva a lakóövezet-kialakításra.

Izgled stambenih grozdova i unutrašnjih dvorišta

namenski tako i ambijentalno, pa se tako može reći da se tu može iskusiti ono „gradsko”.

Citadelu smo alocirali na plato koji se uzdiže iznad naseobine (kota 85) i proširili je jednom rekreativno-funkcionalnom grupom, kojom pak preko „Akva-trga” integrišemo prizor reke Tise sa centrom grada.

Svoje mesto u okviru centra grada dobio je i jedan hotel sa 15 ležaja, a isto tako i jedna energetska jedinica.

Vertikalne determinante grada predstavljaju crkva, gradski magistrat, te u centar grada postavljena

II. A lakóövezet

A lakóövezet békés utcáiban, lakó-bokraiban a családoknak – a társadalom alapsejtjeinek – biztosítunk csendes és meghitt életlehetőséget. Minden parcellát sajátosan kezeltünk. Az emberi dimenziójú utcasorok és lakó-bokrok átfedik egymást. A lakósejtek egymáshoz közeliak – minden családi ház egy önálló

gradska kapija. Simboličke sadržaje poseduju spomenik „Prizemljeno sunce” i gradska fontana. U saobraćajnu cirkulaciju inkorporirali smo dimenziju zastanka i kruženja, koja se upravo u centru najenergičnije očituje: motorizovani saobraćaj smo, naime, u potpunosti isključili, te je tako jedino dopušteno odvijanje servisnog saobraćaja.

Lakóbokrok és belső udvaraik látványa

egészket képez, és külön kertje van. Emellett a bokrok belső udvarain át a közösségi terekhez, illetve az óvodák és az általános iskola szuprasztruktúrájához szorosan hozzákaphatók.

a) A „sorokbani” átriumházak

A „sorokbani” átriumok, vagy „udvarházak” egy előre megadott városrendezési mátrix szerint épülnek. Ezek alapegysége egy 18x18 méteres négyzet, me-

Izgled stambenih grozdova i unutrašnjih dvorišta

Radijalno od centra smeštene su ulice i putni pravci. Ove pak polukružno presecaju putne konekcije, dajući time prostor za formiranje stambenog pojasa.

II - Stambeni pojas

Po mirnim ulicama stambenog pojasa, u stambenim grozdovima, porodicama smo – kao osnovnim celijama društva – obezbedili tihi i intimističku mogućnost za život. Svaku smo parcelu osobeno tretirali. Redovi ulica

lyet egyik sarkán félkörösen lemetszettünk. Ezek a metszetek különböző urbánus témák felállításával a szomszédsági elvnek és az „utcai életnek” a kialakítását szolgálják.

A telek összterülete 279,85 m². Ebben az előre definiált alapsajtben minden ház megformázása más és másként megoldott. Az intim hatású „udvar-házak” befelé fordulnak.

i stambenih grozdova, uobličjenih po meri čoveka, uzajamno se prepliću. Stambene ćelije su uzajamno bliske – svaka porodična kuća obrazuje jednu samostalnu celinu i ima zaseban vrt. Pored toga, posredstvom unutrašnjih dvorišta stambenih grozdova može se ostvariti bliski kontakt sa javnim trgovima, odnosno zabavišnom i školskom infrastrukturom

Lakóbokrok és belső udvaraik látványa

Sorházak esetében típusismétlődéssel van dolgunk. Ezek a házsorok ritmusukkal hatnak.

b) A lakó-bokrok

A lakó-bokrok belső udvaraikkal együtt az egyéni és a közösségi lét közötti ellentétet hangsúlyozzák. A különböző kerítések, dombok, élősvények mégis elkülönült életet biztosítanak a permakulturális kertek árnyékába bújtatott épületek részére. A szomszédsági

Izgled stambenih grozdova i unutrašnjih dvorišta

a) „Ušorene” atrijumske kuće

„Ušorene” atijumske, ili „dvorišne kuće”, izgrađene su po jednoj unapred zadatoj urbanističkoj matrici. Njihova osnovna jedinica sastoji se od kvadrata dimenzija 18 X 18 m, čiji smo jedan ugao polukružno odsekli. Ovi odsečki služe za uspostavljanje raznoraznih urbanih sadržaja, principa dobrosusedstva, te obrazovanje „uličnog života”.

elv létrejöttét a különféle módon megoldott belső közös udvarral biztosítjuk.

A villaszerű, földfeltöltéssel megvédett épületek analógiáit a szénaboglya, a jurta, az udvari kemence, a szélmalom vagy egyszerűen a domb között kell keresnünk. Ezen épületek telepítése és napsütöttsége teljesen szabad. A körülöttük levő kertek mérete (cca 2500-3000 m²) biokertészkedésre alkalmas.

Funkcionális szempontból egy középpontból terveztek, ahonnan szükség szerint terpeszkednek szét a szélrózsa minden irányában. Többnyire emeletesek és padlásszobásként megoldottak. Ezen boltozatos házak plasztikus és expresszív formái a részleges dekonstrukció ellenére hőszigetelési szempontból gazdaságosak, míg a térbeli radiáció szempontjából egészségesek és szépek, mivel részük a kör mint az idea legteljesebb alakja. Tizenegy esetben szoláris épületekként megoldottak a hagyományos anyagokból épült házak. Anyagaik: téglá, stabilizált földtégla, fa, cserép vagy arcatura esetében poliészter hab. Fűtésük szintén hagyományos módon megoldott, kibővíve a napcsapás télikertekkel, földfeltöltésekkel (felhasználva a föld termoakkumulációs tulajdonságát), külön ajánlott a „Geoterm 13-as” jelzetű hőszivattyú használata.

Mivel a 3 m/s szélerősség megfelel a lassú forgású szélkerekek felállítására, a „B” jelzetű „lakó-bokorban” három épületen alkalmaztuk is azokat.

c.) Többlakásos lakóövezet

A „siló-házaknak” nevezett épületek a többlakásos lakóházak alternációja. A szemmel látható analógiával bíró épületek megformázása a különböző alaprajzi megoldások eredménye.

A meglévő nyárfaerdőbe helyezve, a „siló-házak” felvéve azok merőleges irányultságát szinte akcentus nélkül beilleszkednek a síkvidéki paysage-ba.

Mind a négy tömb sajátos megjelenéssel bír, mivel a lakások (összesen 16) felülete különböző, így azok

Ukupna površina parcele iznosi 279,85 m². U ovoj unapred definisanoj osnovnoj čeliji oblikovanje svake individualne kuće rešeno je ponaosob. „Dvorišne zgrade” osobeno intimističkog ugođaja okrenute su ka unutrašnjosti.

U slučaju ušorenih kuća imamo posla sa opetovanjem jednog osnovnog tipa. Time ovi nizovi kuća deluju svojom ritmizacijom.

B) Stambeni grozdovi

Svojim unutrašnjim dvorištima stambeni grozdovi zajednički naglašavaju kontrast individualnog i zajedničkog bića. Raznolike ograde, brežuljci, žive ograde itd. ipak obezbeđuju odvojeni život zgradama skrivenim u senku permakulturnih bašti. Ovaploćenje principa dobrosusedstva obezbedili smo na različite načine rešenim zajedničkim unutrašnjim dvorištem.

Analogiju sa zemljanim nasipom zaštićenim, u obliku vila izgrađenim zgradama, trebamo potražiti u stogovima sena, jurtama, paorskim pećima, vetrenjačama, ili jednostavno među brežuljcima. Time su naseljavanje i insolacija zgrada postali u potpunosti slobodni. Veličina okolnih bašti (koja iznosi cca 2500 – 3000 m²) podesna je za bio-vrtlarstvo.

U funkcionalnom pogledu zgrade su projektovane iz jednog centra, odakle se, po potrebi, rasprostiru u svim pravcima ruže vetrova. Pretežno su rešene kao spratnice i mansardnice. Plastične i ekspresivne forme ovih zasvođenih kuća – delimičnoj dekonstruktivnosti uprkos – u termoizolacionom pogledu su ekonomične, a u pogledu svoje prostorne radijantnosti pak zdrave i lepe, pošto njihov integralni deo čini krug, kao najsavršenije ovaploćenje ideje. U jedanaest slučajeva su od tradicionalnih materijala izgrađene kuće izvedene kao solarne zgrade. Materijal od kojeg su načinjene predstavljaju: cigla, stabilizovani valjak, drvo, crep, odnosno – u slučaju arkature – poliuretanska pena. Njihovo zagrevanje je takođe rešeno na

külsőben más-más formát nyertek. A házak magassága az egyemeletes és a négyemeletes között váltakozik.

Mint ahogy felsoroltuk, az „a”, „b” és „c” morfoszok lakófunkciót töltenek be. Csakúgy, mint az északi, a déli lakóövezetnek is megvan a maga alközpontja kiegészítve a kereskedelem, a szolgáltatás, az egészségügy és a nevelés kísérő funkcióival. Ami ez utóbbit illeti, a bolygóvárosban két óvodát (egy északi és egy déli) és egy nyolcosztályos iskolát terveztünk.

tradicionalan način, uz proširenje solarno-energetskim dodacima, kao što su zimske bašte i zemljani nasipi (geotermički akumulatori), uz poseban akcenat na korišćenju toplotnih pumpi tipa „Geoterm 13”.

Pošto brzina vetra od 3 m/sec. udovoljava pretpostavkama za podizanje vetrenjača, iste smo primenili na tri zgrade u tzv. „B” kompleksu stambenih grozdova.

C) Multikvartirni stambeni pojas

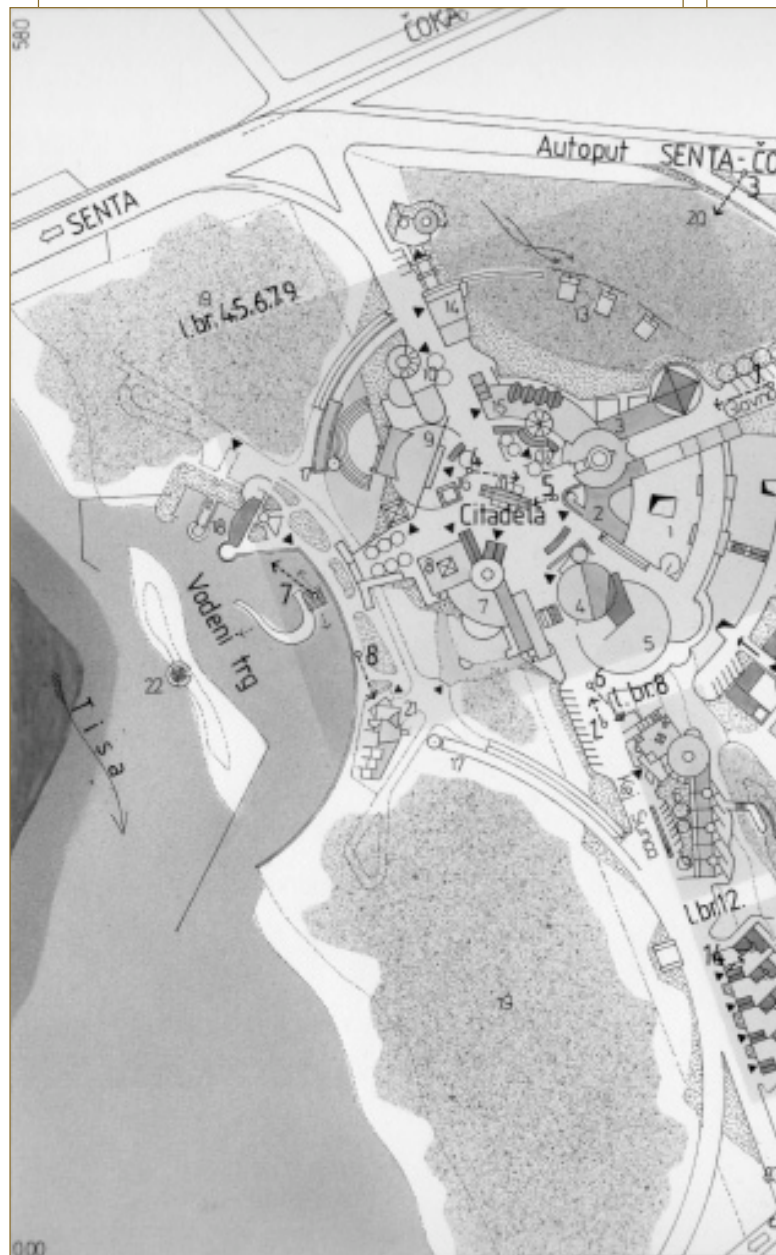
„Silo-kućama” nazvane zgrade predstavljaju alternaciju rešenja multikvartirnog stanovanja. Očevidnom analogijom raspolažuće zgrade predstavljaju rezultat uobličavanja razolikih tlocrta.

Smeštene unutar postojeće topolove šume, „Silo-kuće”, preuzevši vertikalnu usmerenost iste, gotovo se bezakcentno uklapaju u ravničarski pejzaž. Sva četiri bloka raspolažu osobenom pojavom, dok je površina samih stanova (ukupno njih 16) različita, te su tako po svojoj spoljašnjosti oni poprimili različitu formu. Visina zgrada varira u rasponu od jednospratne do četvoro-spratne konstrukcije.

Kao što smo i nabrojali, morfološke celine „A”, „B” i „C” ispunjavaju stambene funkcije. Kao i kod severnog i južni stambeni pojas ima sopstveni subcentar, proširen pratećim trgovinskim, uslužnim zdravstvenim i obrazovnim funkcijama. U pogledu ovog potonjeg, u gradu-satelitu predviđeno je postojanje dva zabavišta (jedno severno i jedno južno) i jedne osnovne škole.

ZYNTHANOVA HELYSZÍNRAJZA

1. Piac
2. Vásárcsarnok, Polgárok klubja, Étterem és kilátó
3. Városháza
4. Szentháromság templom és plébánia
5. Templomkert
6. Tiszavirág motel
7. Kertészeti Főiskola
8. Könyvtár
9. Turru színház
10. Képtár
11. Városkapu
12. Szökőkút
13. Szélkerekek
14. Villanytelep
15. Takarékpénztár
16. A földre ereszkedett Nap szobra
17. Hidak
18. Zárt városi fürdő
19. Tisza-parti erdő
20. Nádas
21. Vízi sportok kedvelőinek klubja
22. Világítótorony
23. Önkiszolgáló
24. Rendőrség
25. Általános iskola
26. Óvoda
27. Szivattyú

SITUACIONI PLAN ZYNTHANOVE

1. Pijaca
2. Tržnica, Klub građana, Restoran sa vidikovcem
3. Gradska kuća
4. Crkva „Svetog Trojstva“ i plebanija
5. Crkveni vrt
6. Motel „Tisin cvet“
7. Viša škola za hortikulturu
8. Biblioteka
9. Teatar „Turru“
10. Galerija
11. „Gradska kapija“
12. Bunar-fontana
13. Vetrenjače
14. Električna centrala
15. Banka
16. Spomenik „prizemljenog sunca“
17. „Mostovi“
18. Zatvoreno kupalište
19. Potiska šuma
20. Trščak
21. Klub ljubitelja sportova na vodi
22. Svetionik
23. Prodavnice, kafić
24. Milicija
25. Osnovna škola
26. Obdanište
27. Crpna stanica

Összefoglaló

A bolygóváros a síkvidék protourbánus formáit próbálja meg egységbe hozni. Így pl. a sugaras (középpontos) utcahálózatot a gyűrűs elrendezéssel. A sugaras részben elhelyezett átrium-házak statikus és szegmentális kompozíciójának a szabadon telepített „lakó-bokrok” közé ékelésével dinamikus agglomerációt kaptunk. Ennek a planimetriának van lehetősége fejlődni, mivel nyitott, miáltal is a természet egészen a városközpontig terjed. A természet így az egyik fő hangulatmeghatározó elemmé lép elő.

A citadellával hangsúlyozott „tipikus pannon sátor-tábor” felépítési alapsémája a következő „formulát” takarja: a központ a főtér köré, a település a citadella köré, a házak a „lakó-bokrok” belső udvarai köré és végül magukat a házakat egy „tűzpont” köré szerveztük. A kompozíció „receptje” tehát több ízben és több rétegben alkalmazott...

(Zenta, 1998)

Rezime

Grad-satelit nastoji da objedini protourbane forme ravničarskih predela. Tako se npr. zrakasta (centralizovana) ulična mreža pokušava objediniti sa prstenastim rasporedom. Uklinjavanjem u zrakastom delu naseobine smeštenih statički i segmentno komponovanih „atrijumskih kuća” u slobodno anglo-merirane „stambene grozdove”, dobili smo jedan dinamički konglomerat. Njegova planimetrija ima mogućnost za dalje razviće, pošto se otvorenom strukturom po celom prirodnom okruženju prostire sve do centra grada. Time priroda stupa u prvi plan, kao jedan od glavnih tvoraca urbane atmosfere.

Citadelom naglašena „tipično panonsko šatorsko-logorišna” aksonometrijska šema, prikrija zapravo sledeću „formulu”: Centar oko Glavnog trga, naseobina oko citadele, kuće oko unutrašnjih dvorišta „stambenih grozdova” i konačno same kuće uobličene oko jednog „ognjišta”. „Recept” za kompoziciju, dakle, primenjen je u više navrata i u više slojeva...

ZYNTHANOVA

- A „NYITOTT KÉZ” METAFORÁJA

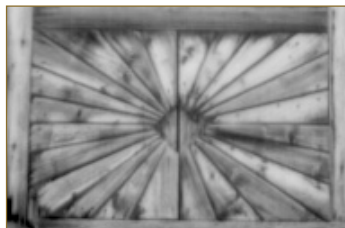
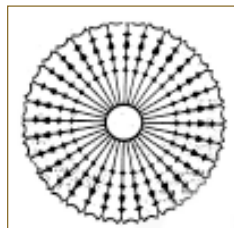
...mert minden nem-hely helyé akar válni...

Bevezető helyett: az „utópikus üzenet”

Közel tíz éve az épületek allegorikus-szimbolikus jelentésrétegeit kutató helyi építészeti ikonológia kidolgozása foglalkoztat. Kezdve a belsőtereket gazdagító „helytájak” intimitásától, folytatva az endemikus

Ha az építészetről mint tervről szeretnénk szólni, akkor mindenképpen egy „még-nem-helyről (u-toposz-ról)” kell beszélnünk, mely esetleg előbb vagy utóbb, a lehetőségek korlátai szerint konkretizálódik a térben. Így a projekttal valamit mindig megelőlegezünk, illetve elkészült tervünkkel az azon nyomban előregedő idea tudatában kell belevágnunk a tervolvasatok egyikébe, ugyanis jelen esetünkben Zynthanova utópikusnak vehető terve csak alibi mondanivalónk közvetítésére.

Ezért az időszerűség kedvéért ragadjuk meg a heidelbergi könyvtárban fellelhető *Mit der Zeit* című ábrát, melyen Isten szépen elrendezett világában számunkra a kép jobb felében lévő tűzből születő fönix-

építészeti analógiák és metaforák építőkockaként megállapított világán keresztül, egészen a városméreteket is betöltő kert építészeti metaforájáig. A kert metaforáját Zynthanova esetében a „nyitott kéz” elvének alkalmazása képviseli.

madár tűnik a legfontosabbnak. Döntsük is el gyorsan, utópikus városunk üzenete legyen egyben a *fönix-madár üzenete*, mely nem más, mint az emberre váró örök megújulás hirdetése.

A nem mindennapi feladat felvázolásával vágjunk neki annak az útnak, mely remélhetőleg a már meghatározott tulajdonságokkal bíró Zynthanovához vezet (vagy legalábbis valamelyikhez).

Genius Loci (táj-szellem):

A zártság és nyitottság határán a rab-szabadság érzésével a kukorica-klimát sugárzó *longa historiába* is belefelejtkező és rétegződésre is (szinte) alkalmatlan alföldi vidék e szegletében, a tájrefrén Tiszától elválasztott vizenyős-mocsaras Bánát örömet és búbánatát osztja két kézzel bőségesen. A laposságot sehol laposabbnak nem érezve, a múlt vizeire, sellőire em-

jelben az emberek kiegyenlítődnek. Ez pedig a lehunytt szemünk előtt kisvártatva megjelenő, mindent elnyelő, illetve mindenfele sugárzó pont látványa. Az ősröbbanásra (*Big Bang-re*) emlékeztető ábra ezt a momentumot, ezt az idővel együtt megszülető (és nem az időben történő) összpontosított momentumot ábrázolja. Az óriásszemhez hasonlító kép visszaautal a hamvasi alapállásponttra.

Identikusan az Imago Mundi-ként megnevezett jellel összpontosítást és kisugárzást nyugtáz a Lángoló Napot szimbolizáló sztánai házoromdísz vagy egy zentai „napsugaras oromzat”-részlet RÉVÉSZ RÓBERT fotografikáján. Az ideogrammnak vehető ábrák lényegében az alapállás felvételére emlékeztetnek. Az egy

lékezve és gondolva a szimbiózis fenntartásának kedvéért a leendő telep udvaraiban, főterén utalásként kutakat, szökőkutakat irányoztunk elő. Külön örömként szolgál, hogy a nád-kisasszonyok jókedvüket a víz biológiai megtisztítására szolgáló nádasokban továbbra is megellehetik. Úgy tűnik, hogy a megzabolázhatatlan tűz és levegőig alatti vidék iránytalanságának elmentmondásosságát az építészet Rend- és Világkép-teremtő erejével lehet feloldani.

Imago Mundi (Világkép):

A Világkép felállítását a *yantrikus jel* felfedezése teszi lehetővé. Yantrikus jel az, ami bennünket összeköt, és mindenkinek hasonló, azaz ugyanaz. Ebben a

pontból történő komponálás, amit mint településszervező erőt mutatunk be, lényegében véve ugyanezt szemlélteti. A felvállalt Imago Mundi mind a házra, mind a telepre, mind pedig az emberre érvényes.

A Finger-plan – azaz a „Nyitott kéz” elve:

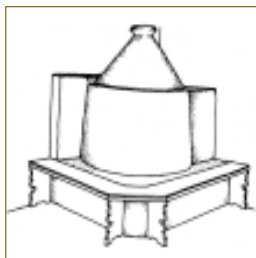
A kéz összetett szimbolikájában (szabad kitérülködés – adás, illetve összehúzóadás – kapás, tartalmozás) valójában a bolygóváros falusias, illetve városias jellege is tükröződik. A szabadság érzetével a táj felé ujjaival szétnyíló „(város) kéz” hézagaiban a természet városmagba történő bevonulását teszi lehetővé. A „nyitott kéz” tervezési elve, mondhatni jelképesen is

a természettel való kézfogást jelentheti. A középhez (a *nodus*-hoz) egyforma megközelíthetőséget biztosító felépítést talán a dán fővárosban, Koppenhágában alkalmazták legsikeresebben. Zynthanova esetében a „nyitott kéz” elve a szervezőerő (Imago Mundi) metaforikus kifejezése, azaz elvi megvalósítója.

Proto-urbánus és építészeti metaforák:

A „nyitott kéz” elve tanulságának ismeretében a tájék proto-urbánus morfoszai felé tekinthetünk. Ugyanis az építőkockáknak is beillő térbeépítési formák bolygóvárosunk építészeti képének fő meghatározói, hiszen ezek egységbehozásából született meg az az össze-

telep szabályos, irányított rasztere. Településkultúránkban ennek a teleszfalu sakktabla-alaprajza felel meg. Inkább a gazdaságosságot szolgálja akkor, amikor középpont nélküli. Nem érvényes ez a sugaras, gyűrűs rendszert egyesítő, halmazos planimetriára (lásd Hajdúböszörmény kiváló példáját), mely épp a szabadabb mozgást, a megastruktúraként értelmezett palánkvárnak mint Középnek a megközelíthetőségét biztosítja. A fellegrvár metaforáját KÖS KÁROLY Országépítő című regényéből vett grafika, illetve LUIGI FERDINAND MARSIGLI grófnak a törökbecsei várról 1697-ben készített rajza szemlélteti. A sztereometrikusnak számító urbánus metaforákat az alföldi építészet lehetséges metaforáinak vehető *archetípus* (*aedicula*), azaz paraszt-

tett kép, amit Zynthanovának nevezhetünk. Így kapott különös figyelmet az a bokros-fészkes beépítésű szarmatatelepe, melyet 1975-ben ástak ki Zenta-Mákoson. A laza beépítést akár a szállások analógiái is szemléltethetik. Ellenkezőjét képezi viszont a zentai Munkás-

ház, boglya vagy szárkúp (*halmaz- és udvar-házak*) szélmalom vagy siló, kemence, kas vagy jurta, illetve a szellős góré metaforái követik és egészítik ki harmadik-negyedik dimenzióvá.

Sémák, ideogrammák:

S míg *Aris-stella tojásrakó pillanatának* grájában felismerjük a heidelbergi ábra főnix-madarának vergődését – mely az új-régit akaró, a Nap felé fordult, felébredt embert szimbolizálja akkor, amikor a zentai címerben fellelhető víz és föld, illetve levegő mellé a hiányzó tüzet hozza –, ugyanabban a pillanatban az expresszió látványában feldereng magának az Imago Mundi-nak a projekciója is. A kétirányú alkémikus momentumot ábrázoló ábra egy kézmozdulattal leírható. Az 1997. október 21-én megtörtént *opus magnum* valójában a csillagváros-teremtést fedi. A Tisza éltető

vizéből kinövő Skorpió–Vízöntő jellemzőkkel bíró „megújulásra felszólító” Tűzmadár táncának koreográfiája a telep úthálózata egyben – s ennél fogva erővonala is. Ami pedig az egységbe hozást illeti, a tájolás szempontjából a jin-yang elveinek is megfeleltetett. A már emlegetett „egzisztenciális pontból való robbantást” most csak a kompozíció szintjén írjuk le: mind a városközpont, a bolygóváros, mind a lakó-bokrok, a házak, mind az ember is „egy tűzközpontból szervezettek”. És mintha a felsorolásban ez utóbbira gondolt volna, a „lelketeket feszítsétek széjjel, mint egy vitorlát” – kiáltatja ANDREJ TARKOVSKIJ a *Nosztalgia* bolondjával a római Campidoglión.

(Zenta, 2001–2003)

Valkay Zoltán
Zynthanova: a bolygóváros

Zenta, 2003
Senta, 2003

Tervdokumentum-kiállítás
Városi Múzeum, Zenta
Megnyitó 2003. október 24-én.

Izložba plan-dokumentacije
Gradski muzej, Senta
Otvoranje 24. oktobra 2003.

Kiadó: Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
Izdavač: Kulturno-obrazovni centar „Thurzó Lajos”,
Senta
Felelős kiadó és szerkesztő / Glavni i odgovorni urednik:
Hajnal Jenő igazgató / direktor

Műszaki szerkesztő / Grafički urednik:
Beszédes István
Fordítás / Prevod:
Predrag Popović
Lektor és korrektor / Lektor i korektor:
Predrag Popović, Szloboda János

Nyomda / Štampa: Grafoprodukt,
Szabadka / Subotica
Példányszám / Tiraž: 500

A kiállítás támogatói / Sponzori izložbe

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

**Tartományi Oktatási
és Művelődési
Titkárság
Pokrajinski sekretarijat
za obrazovanje i
kulturu**

**Zenta Önkormányzata
Senčanska gradska samouprava**

A rendezvény része a zEtna webmagazin *Zynthanova: kivonulás, városalapítás, (jó?)szomszédság* elnevezésű projektumának.
Részletek a www.zetna.org és a www.zetna.org.yu címen.

Priredba je deo projekta *Zynthanova - egzodus, urboedifikacija, (dobro?) susedstvo* elektronskog magazina zEtna. Detalji na adresi: www.zetna.org i www.zetna.org.yu.

A BOLYGÓVÁROS

ZYNTHANOVA, EGY MÁSIK ZENTA

Zynthanova terve a közvetlen valóság megváltoztatására irányuló kísérlet eredménye. Az általa meghatározott cél a kert metaforájában gyökerezik. Az elképzelés valójában az úgynevezett falusias várost – mondhatnánk kertvárost is – helyezi előtérbe, miközben a technika és a természet, a falu és a város között természetszerűleg létrejövő elmentétek kibékítésére törekszik.

A tájék prototérformáit igyekszik egységbe hozni, és mint olyat, az önazonosságot igénylő én-hez idomítani. A tervben ezért olyan orientációs kód nyert alkalmazást, amely egyaránt érvényes emberre, házra vagy akár a bolygóváros egészére. Ez valójában az Imago Mundi felállítását jelentette. A Pannon-alföldön, a Nyugat és a Kelet súrlódási határán jelen van a tér mind kontinuus, mind pedig diszkontinuus belakási formája. A településhagyományunkból is ismert formák metaforáinak (pl. palánkvár – citadella, átrium- vagy sorház-

zak – soros falvak, a „lakóbokrok, és -fürők” – szállások vagy halmazos falvak, silótornyok – toronyépületek stb.) egymás mellé rakásával a kialakuló drámai különbségek azt eredményezték, hogy a sokból egy lett, ugyanakkor a látvány összetettségében még mindig kitapintható az, ami egyedi és elkülönülő.

A Zentával szemben, a Tisza bánáti partján, 24 hektáron elterülő öko-tapasztalatókat is hasznosító bolygóváros terve házasítja a sugaras település-szisztémát a gyűrűs-struktúrával, miközben a sugarak között szabadon kialakuló lakófürtöket képező szigetek közé, mint statikus elemet, telep falut idéző udvarházak kompozícióját ékeli. Az úgynevezett „nyitott kéz elvet” alkalmazó telep eképpen befejezetlen planimetriája lehetővé teszi a természetnek – a bolygóváros fő meghatározó elemének – egészen a városközpontig történő behatolását.

(Zenta, 2001–2003)